

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНОГО КІНО НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Добриця М. В., переможець у номінації «Кращий сільський вчитель» Всеукраїнського конкурсу «Учитель року–2011. Історія»

Сучасна методична наука вимагає пошуку нових шляхів для удосконалення навчального процесу. Учитель історії мусить постійно перебувати у такому пошуці, експериментувати, щоб досягти важливої мети — навчити учнів критично мислити. Одним зі способів досягнення цієї мети є використання історичного кіно на уроках історії.

Унікальність художнього історичного кіно полягає у можливості побачити історичну особу чи певну подію, завдяки майстерній грі акторів відтворити внутрішній світ історичного діяча. Порівнюючи певні події чи риси героїв історичних фільмів однієї тематики, проте різних режисерів, можна створити достатню кількість проблемних завдань. Російська дослідниця Г. Ксендзова наводить такі дані: слухаючи і розглядаючи, школяр може запам'ятати 50 % інформації, а обговорюючи — 70 %. Таким чином, використовуючи історичне кіно на уроках, отримуємо досить високий бажаний результат.

На сьогодні існує надзвичайно багато кінострічок як вітчизняного, так і іноземного виробництва, що за жанром належать до історичного кіно. Основне завдання вчителя історії — навчитися правильно застосовувати дану методику. **Використання художнього історичного кіно**, безсумнівно, викликає інтерес в учнів, активізує їхню пізнавальну діяльність, але водночас **потребує серйозної підготовки**. Це обумовлено рядом причин:

1. Не слід забувати, що кінофільм — це, в першу чергу, особисте бачення режисера. Інколи в гонитві за прибутком від прокату на передній план виходять спецефекти, трюки та комп'ютерна графіка і аж ніяк не достовірність історичних фактів. Подібну ситуацію ми можемо спостерігати у кінострічці «Безславні виродки» (реж. К. Тарантіно), коли за сюжетом Адольф Гітлер гине від куль учасників руху Опору ще 1944 року.
2. Не завжди постановник і його команда звертають увагу на відповідність місця дії до часу, одягу, інструменту чи зброї — до епохи. У кінострічці «Хоробре серце» (реж. М. Гібсон), де відтворено події XIII століття, шотландці носять кілт, який з'явиться значно пізніше. Ще одним прикладом подібних невідповідностей може бути кіноепопея «Визволення» (реж. Ю. Озеров), у батальних сценах якого

можна помітити радянські танки Т-55 та Т-62, які з'явилися вже після завершення війни. Цю проблему невідповідності особливо слід враховувати під час вивчення історії повсякдення. Історичне кіно приваблює костюмами, інтер'єром житла, достатньою кількістю сцен побуту тощо. Однак не завжди творці фільму враховують відповідність у часі, не використовують консультантів-істориків, що негативно позначається на художній якості фільму.

3. Іноді в історичних фільмах панує відверта фантастика, яка у досвідченого вчителя псує враження від перегляду, а менш досвідченого учня може збити з пантелику. Так, у кінофільмі «300 спартанців» (реж. З. Снайдер) спартанців атакують загадкові містичні істоти, а загопи царя Персії взагалі мають нелюдський вигляд.
4. Існує проблема невідповідності або ж режисерської інтерпретації зовнішнього вигляду героя фільму. Наприклад, у історичному фільмі «Олександр Невський» (реж. С. Ейзенштейн) вигляд головного героя наче не викликає жодних нарікань. Однак відомо, що прижиттєвих зображень князя не збереглося, а отже, зовнішній вигляд Олександра Невського у фільмі — бачення режисера.
5. Сучасне історичне кіно часто перенасичене сценами насилля чи еротики, що не впливає позитивно на виховання сучасної молоді.

За нашими особистими спостереженнями історичне кіно радянської епохи є найбільш наближеним до історичної правди. Цьому сприяло існування в радянську епоху цензури, залучення до зйомок стрічки консультантів — військових, істориків тощо. Однак у радянському кіно наявні певні недоліки. Зокрема, та сама цензура, керуючись панівною комуністичною ідеологією, вимагала пафосності, позірності у відтворенні подій як радянської, так і дорадянської епохи, що могло спотворювати історичну реальність. Сучасне історичне кіно, як

зарубіжне, так і вітчизняне, більш насичене так званими «ляпами». Цьому сприяє трансформація кіно із популярного мистецтва ще й у економічно вигідний спосіб заробітку грошей. Дійсно якісне, ґрунтовне з історичної точки зору кіно, зняте за останні десятиліття, можна зустріти доволі рідко.

Враховуючи вищезгадані особливості історичних фільмів, вчитель мусить провести серйозну та відповідальну роботу, добираючи той чи інший уривок для демонстрування його на уроці. Однак ця досить складна підготовка дасть неймовірно високу результативність не тільки на уроках історії. Адже, **застосовуючи цю методику, вчитель історії побічно сприятиме глибшому опануванню ще одного предмета — художньої культури.** У 9–11-х класах на уроках цієї дисципліни учні вивчатимуть тему «Кіномистецтво» і з успіхом зможуть застосовувати вже відомі їм відомості про той чи інший фільм. Тому наступним завданням для вчителя історії, після добору уривків, є методично правильна постановка завдань. Вони можуть бути як суто історичними, так і міжпредметними.

Наведемо приклад завдань обох типів під час використання фрагментів стрічки «Патріот» (реж. Р. Еммеріх, США, 2000 р.).

Історичні завдання

1. У фільмі частково розкриваються причини війни для американців, причому тут ураховано як загальнонаціональні, так і особисті мотиви.
 - ♦ Виходячи з побаченого, визначте, ця війна — це випадковість чи закономірність?
2. У кінострічці згадано про захоплення британцями Чарльзтауну (сучасний Чарлстон).
 - ♦ Використовуючи карту, спробуйте визначити, чому падіння Чарльзтауну боляче позначилось на боєздатності армії США.
3. Режисер показав невдачі американських військ 1778 року.
 - ♦ Що могло спричинити поразку північноамериканських військ на початковому етапі війни?
4. У фільмі відтворено, як американці залучали до участі у війні негрів-рабів.
 - ♦ Як ви вважаєте, чи буде відмінене рабство в США навіть у випадку перемоги південноамериканських колоній? Чому?
5. Глядач може побачити поразку Чарльза Корнуоліса 1781 року поблизу Йорктауна.
 - ♦ Чи можна стверджувати, що поразка англійців та захоплення Чарльза Корнуоліса в полон наблизило закінчення війни?

6. Кінострічка містить епізоди про те, як Франція — давній ворог англійців — допомагала США.
 - ♦ Які ще держави могли надати допомогу США? Чому?

Міжпредметні завдання

1. Які художні засоби використано у фільмі (уривку)?
2. Чи можна вважати цей фільм ідеологічним знаряддям і засобом для формування власного іміджу США? Чому?
3. Що вас приваблює у фільмі (уривку) найбільше: режисура, гра акторів, сюжет, спецефекти, художні засоби чи музичний супровід?
4. Що з переліченого вище впливає на краще сприйняття цього фільму (уривку)?
5. Режисер фільму Р. Еммеріх передовсім відомий як режисер-фантаст. Як ви вважаєте, чи вдалась йому спроба зняти якісне історичне кіно?
6. Які ще фільми про події війни за незалежність США ви знаєте?

Використовуючи уривки історичного кіно, бажано (однак не завжди це може вдатися через брак вільного часу на уроці) надати певні додаткові відомості про фільм. Наприклад, які нагороди здобув фільм, які актори в ньому знімалися тощо. Адже збагачуючи учнів подібними знаннями, ви не тільки розширюєте інформаційний світогляд своїх вихованців, а й надаєте їм додаткову допомогу учням на майбутнє (вивчення теми «Кіномистецтво» у 9–11-х класах).

Для найбільш ефективного використання цієї методики слід керуватися такими рекомендаціями:

- 1) уривок не повинен містити матеріали еротичного чи сексуального характеру, ненормативної лексики;
- 2) найоптимальнішим може бути уривок, що за тривалістю не перевищує 2–3 хвилин. Виняток можуть становити уривки, скорочення яких призведе до неповного відтворення дійсності;
- 3) оскільки на екрані учні можуть побачити декількох героїв, наявний певний інтер'єр, то питання краще ставити учням заздалегідь. Це дозволить їм не розпоршувати свою увагу;
- 4) обраний вчителем уривок має відтворювати певний зміст та нести чітку інформативність, адже на основі саме цих чинників складається завдання до фрагмента;
- 5) кінофільм, з якого обирають уривок, має бути належної якості.

Застосування історичних фільмів на уроках історії у 6–11-х класах

Короткі дані про фільм (назва, країна, рік, режисер)	Які теми відтворено у фільмі	Додаткові відомості про фільм
6 КЛАС		
«Спартак» (США, 1960 р., реж. С. Кубрик)	Повстання Спартака. Причини, хід повстання, результати	Саме цей фільм зробив режисера Стенлі Кубрика знаменитим. Фільм завоював 4 премії «Оскар»
«300 спартанців» (США, 1962 р., реж. Р. Мате)	Фермопільська битва	Фільм став одним із лідерів радянського кінопрокату. В СРСР його подивилось 27 млн осіб
«Троя» (США, 2004 р., реж. В. Петерсен)	Троянська війна	За сценарій фільму правила адаптована поема «Іліада» Гомера
«Александр» (США, 2004 р., реж. О. Стоун)	Східний похід Александра Македонського, битва при Гавгамелах	Фільм хоч і був прохолодно сприйнятий критиками, однак досить достовірно відтворює певні моменти діяльності царя Александра
«Гладіатор» (США, Великобританія, 2000 р., реж. Р. Скотт)	Зброя, одяг, побут Риму, гладіаторські бої	Фільм завоював 5 нагород «Оскар», серед яких — найпрестижніші: кращий фільм та кращий актор
«Центуріон» (Великобританія, 2010 р., реж. Н. Маршалл)	Боротьба Риму в Північній Британії	Одну з головних ролей зіграла українка Ольга Куриленко
7 КЛАС		
«Залізний рицар» (США, Великобританія, 2011 р., реж. Д. Інґліш)	Підписання «Великої хартії вольностей», рицарі ордену тамплієрів, особа Іоанна Безземельного	У фільмі досить правдоподібно розкрито небажання Іоанна Безземельного виконувати пункти «Великої хартії вольностей»
«Царство небесне» (США, Великобританія, Іспанія, Німеччина, 2005 р., реж. Р. Скотт)	Епоха хрестових походів, облога Єрусалима 1187 року	Фільм вражає використанням справжніх статистів і костюмів, а не застосуванням елементів комп'ютерної графіки. Наприклад, костюмів було пошито близько 14 тисяч
«Хоробре серце» (США, 1995 р., реж. М. Гібсон)	Відносини між Англією та Шотландією	Фільм заснований на реальних подіях
«Андрій Рубльов» (СРСР, 1966 р., реж. А. Тарковський)	Творча діяльність Андрія Рубльова	Фільм включений у список «45 найкращих фільмів»
8 КЛАС		
«Генріх VIII» (Великобританія, 2003 р., реж. П. Тревіс)	Діяльність англійського короля Генріха VIII	Двосерійний фільм було визнано кращим мінісеріалом у 2004 році
«Патріот» (США, 2000 р., реж. Р. Еммеріх)	Війна за незалежність США	Це перша робота режисера Роланда Еммеріха в історичному кіно
«Тарас Бульба» (Росія, Україна, Польща, 2009 р., реж. В. Бортко)	Побут і звичаї Запорозької Січі, бойове мистецтво козаків	Прем'єра фільму відбулася 2 квітня 2009 року — наступного дня після 200-ліття від дня народження Миколи Гоголя
«Таємниці двірцевих переворотів» (Росія, з 2001 р., реж. С. Дружиніна)	Епоха двірцевих переворотів, побут Росії XVIII століття	До цього часу знято 8 частин, усі з яких мають достатньо високі рейтинги
«Вогнем і мечем» (Польща, 1999 р., реж. Є. Гофман)	Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького	Роль Богдана Хмельницького виконав видатний український актор Богдан Ступка

Короткі дані про фільм (назва, країна, рік, режисер)	Які теми відтворено у фільмі	Додаткові відомості про фільм
«Цар» (Росія, 2009 р., реж. П. Лунгін)	Правління Івана Грозного, опричнина	На думку деяких дослідників історії, у фільмі досить правдиво змальовано постать Івана Грозного
9 КЛАС		
«Справа Дрейфуса» (Франція, 1899 р., реж. Ж. Мельєс)	Політична криза у Франції наприкінці XIX століття	Короткометражний фільм було знято ще до завершення судового процесу над Альфредом Дрейфусом
«Наполеон» (США, Німеччина, Канада, Франція, 2002 р., реж. І. Сімоно)	Наполеонівські війни, постать Наполеона	Найдорожчий мінісеріал у Європі — на зйомки було витрачено майже 50 млн доларів
«Останній самурай» (США, 2003 р., реж. Е. Цв'ік)	Японія наприкінці XIX століття	Фільм було номіновано на чотири нагороди «Оскар»
«Геттисберг» (США, 1993 р., реж. Р. Максвелл)	Битва під Геттисбергом 1863 року	Фільм було знято до 130 річниці битви
10 КЛАС		
«Стомлені сонцем» (Росія, Франція, 1994 р., реж. М. Міхалков)	Сталінські репресії в Червоній армії	Стрічка здобула премію «Оскар» як кращий іноземний фільм
«Нокдаун» (США, 2005 р., реж. Р. Ховард)	Період «Великої депресії» в США	В основі фільму лежить реальна історія життя боксера Джеймса Бреддока
«Вітер, що гойдає ячмінь» (Ірландія, Великобританія, 2006 р., реж. К. Лоуч)	Громадянська війна в Ірландії	Фільм здобув Золоту пальмову гілку Каннського кінофестивалю
«На західному фронті без змін» (США, 1930 р., реж. Л. Майлстоун)	Перша світова війна	У фільмі напрочуд чудово показано безглуздість війни
«Сад Гетсиманський» (Україна, 1993 р., реж. Р. Синько)	Репресії в Україні у 1930-ті роки	Фільм знято за однойменним романом Івана Багряного
11 КЛАС		
«Визволення» (СРСР, Італія, Польща, НДР, 1968–1972 р., реж. Ю. Озеров)	Курська битва, форсування Дніпра, операція «Багратіон», штурм Берліна	Кінопопея складається з п'яти фільмів, кожен з яких досить точно передає той чи інший період війни
«Список Шиндлера» (США, 1993 р., реж. С. Спілберг)	Переслідування нацистами єврейського населення в роки війни	Фільм засновано на реальних подіях
«Брежнєв» (Росія, 2005 р., реж. С. Снежкін)	Брежнєвська епоха СРСР	Основна сюжетна лінія — останній рік життя Генерального секретаря
«Піаніст» (Франція, Німеччина, Великобританія, Польща, 2002 р., реж. Р. Поланскі)	Доля польських євреїв в роки війни	Фільм здобув досить багато кінонагород за достовірність сюжетної лінії
«Ніксон» (США, 1995 р., реж. О. Стоун)	Постать Річарда Ніксона, Уотергейтський скандал	Режисера Олівера Стоуна можна назвати майстром історичного кіно
«Взвод» (США, 1986 р., реж. О. Стоун)	Війна у В'єтнамі	Фільм вважають найкращим серед стрічок про В'єтнамську війну

Примітка

Список фільмів не є остаточним. Наведені кінострічки, на нашу думку, є найбільш вдалими

для застосування даної методики. Однак цей список можна поповнювати, спираючись на особистий досвід.